

ČLANKI – RAZPRAVE

Darja Mazi - Leskovar

MED IZVIRNIKOM IN PREVODOM: OSEBNA IMENA IN TOPONIMI V *MARTINU KRPANU*

Prispevek izhaja iz obsežnejše raziskave, ki je imela namen preučiti prevode Levstikove povesti *Martin Krpan* (1858). Osredotoča se na prevode osebnih lastnih imen in toponimov v štirih hrvaških in treh angleških prevodih. V uvodnem delu razloži umestitev slovenščine in ciljnih jezikov v svetovni jezikovni sistem in osvetli tiste vidike geoprostora, ki dajejo besedilu časovno-prostorski dogajalni okvir. V nadaljevanju s klasično znanstveno metodo primerjalne analize ugotavlja razlike in podobnosti v rabi podomačitvenega in potujitvenega prevajalskega postopka v sklopu posameznega prevodnega jezika in med obema ciljnim jezikoma in predstavi sintezni pregled pridobljenih podatkov.

This article is based on the research of translations of the Slovenian narrative *Martin Krpan* (1858) by Fran Levstik. It focuses on the translation of personal and geographical names with the aim of examining the application of domestication and foreignization translation methods in three English translations and in four Croatian translations. The comparative analytical method is applied to discover the differences and similarities between the source and the target texts as well as those existing within the two target groups of texts. The introductory section presents the polysystem theory of languages and its implication for translation practices as well as the role of the chronotope that gives this text a distinctive cultural character.

Uvod

Slovenska književnost ima že pregovorno prevodni značaj, saj letno izide več prevodov kot del slovenskih avtorjev. Ob sprejemanju tujega leposlovja v slovenski literarni prostor se zlahka porodi vprašanje, kako in v kolikšni meri vstopajo slovenska književna besedila v druge kulture. Če upoštevamo majhnost slovenskega kulturnega prostora, ki odločilno vpliva na možnosti slovenskih besedil, da bi izšla v tujih jezikih, lahko ugotovimo, da vsaka knjiga, ki je deležna večje pozornosti izven etničnega ozemlja, pomeni uspeh slovenske literature (Ožbot 2001) in tudi uveljavljanje slovenske kulture, saj prevod še vedno »ohranja status osrednjega mehanizma kulturnega posredništva«. ¹ Med dela, ki posredujejo slovensko besedo in tradicijo v tujih jezikih, se uvršča tudi Levstikova povest *Martin Krpan* (1858).

---

¹ Vabilo Društva slovenskih književnih prevajalcev na 8. mednarodni prevajalski seminar slovenske književnosti.

Razprava se loteva vprašanja prevodov tega klasičnega besedila slovenske literature, ki v drugem desetletju 21. stoletja nagovarja bralce v šestnajstih tujih jezikih. Temelji na raziskavi treh angleških prevodov (1960, 2004 – dva) in štirih prevodov v hrvaški jezik (1949, 1959, 1978, 1986). Osredotoča se na prenose² osebnih in geografskih imen. Osebna imena in toponime umeščamo med ključne nosilce kulturne identitete, zato tudi v literarnem svetu bistveno zaznamujejo bralčevo percepcijo literarnega dela. V primeru prevodov pa na videnje besedila in njegovega kulturnega prostora odločilno vplivajo tudi prevajalčeve prevodne izbire, ki prav zaradi tega predstavljajo poseben izziv za prevodoslovje.

Prispevek se deli na dva dela. Prvi predstavi problematiko prehajanja literarnih besedil med svetovnimi jezikovnimi, kulturnimi in prevodnimi sistemi in rabe osrednjih prevajalskih strategij, posebej podomačitvenega in potujitvenega prevajalskega postopka. Izpostavi tudi tiste Levstikove življenjske postaje, ki potrjujejo, da je pisatelj doumel duha časa, saj je sooblikoval najširše nacionalno okolje in se tako vključeval v spodbujanje razcveta kulturne pestrosti celotnega srednjeevropskega prostora. Študija razen tega opozori, da je, podobno kot Fran Levstik, tudi njegova knjiga *Martin Krpan* oralna ledino v slovenski literaturi, saj je »prvo pomembnejše delo slovenske pripovedne proze« (Paternu 1981: 13) postalo temeljni kamen novemu besedilno-slikovnemu mediju: slovenski slikanici. Vsi prevodi te povesti niso izdani v slikaniški obliki, velika večina tujejezičnih izdaj pa je ilustriranih (Jazbec 2015). Ilustracije lahko dodatno osvetlijo izbrane značilnosti in razsežnosti dogajalnega okvira, vendar pa sta naravno-fizični geografski prostor, ki ga določata relief in kraško okolje med Jadranskim morjem in osrednjim delom slovenskega ozemlja, ter Dunaj oziroma cesarski dvor, le del bistveno širšega prostorsko-časovnega okvira tega literarnega besedila. Zato so uvodoma predstavljeni tisti vidiki geoprostora v širšem smislu,³ ki jim daje zgodovinski pogled globlji pomen, in tisti izseki zgodovinskega dogajanja, ki so bili relevantni za zgodbo te povesti. S pogledom na prostor v luči zgodovine in na zgodovino z vidika prostora razkrivamo pomenljivo povezavo, ki lahko pomeni izziv tako za prevajalca kot za kultiviranega ciljnega bralca, ki na osnovi splošne kulturne razgledanosti želita dobiti globlji uvid v literarno delo.

Drugi del študije na osnovi prebranega in preučenega gradiva s klasično znanstveno metodo primerjalne analize predstavi prevode osebnih in geografskih imen v vseh dosedanjih knjižnih izdajah v angleškem jeziku in v izbranih hrvaških prevodih. Pri zamejitvi hrvaškega gradiva je bil upoštevan kriterij časovne razporeditve, saj naj bi pokrivalo primerljivo obdobje tistemu, v katerem so izšli angleški prevodi, in vključevalo tudi najnovejši prevod v hrvaški jezik. Študija osvetljuje značilnosti prevodov lastnih imen v vsaki od sedmih izdaj na osnovi ugotovitev o rabi podomačitvene oziroma potujitvene prevajalske strategije in prikaže prevodne izbire v preglednicah. Razlike in podobnosti med prenosi v posameznih istojezičnih izdajah prikaže v okviru istojezičnih prevodov. V analizi poskuša ugotoviti možne vzroke za spremembe v ciljnih poimenovanjih in poda nekatere razlage za sprejete prevodne

² Izraz prenos je tu rabljen v najbolj splošnem pomenu, torej kot sopomenka izrazu prevod.

³ V skladu z razumevanjem geoprostora po prostorskem obratu, prostora ne predstavljajo zgolj pokrajine, kraji in mesta, temveč tudi ostali dejavniki družbenega življenja na določenem ozemlju, npr. upravno-politični. (Juvan 2013: 15–16).

odločitve. Preuči tudi okvirne razlike in podobnosti v rabi prevodnih strategij med obema ciljnim jezicoma in jih predstavi v zaključnem sinteznem pregledu.

Predvidevamo, da bo na podlagi oblikovanih zaključkov mogoče ovrednotiti predhodno izražene hipoteze in razkriti premike v povezavah med slovensko in angleško oziroma hrvaško literarno kulturo.

***Martin Krpan* – besedilo, ki prehaja med literarnimi sistemi**

Povest⁴ *Martin Krpan* je pritegnila pozornost prevajalcev že v 19. stoletju. Prvi hrvaški prevod je izšel leta 1913, prvi angleški pa 1960. Danes je knjiga dostopna v dvainosemdesetih tujejezičnih knjižnih izdajah⁵ (Jazbec 2015: 119–126), kar ni zanemarljivo, saj je delo napisano v jeziku, ki v svetovnem sklopu literarnih sistemov predstavlja obrobno književnost.

Lliterarni sistemi, sestavi vseh literarnih besedil, izvirnih in prevedenih, ki predstavljajo določeno književnost (Baker 2011: 197–200), se delijo na periferne in centralne.⁶ Slednji predstavljajo tiste, ki imajo zaradi pomembnejše vloge in nadpovprečne kvantitativne moči središčno mesto v mednarodni izmenjavi književnih besedil (npr. francoščina). Danes med centralnimi jeziki angleščina prednjači v tolikšni meri, da si je pridobila status hipercentralnega jezika (Zlatnar Moe, Žigon, Mikolič Južnič: 48). Podoben položaj ima v prevodnem sistemu jezikov, razen tega ima še vedno poudarjeno posredniško vlogo v literarnih stikih med obrobni literaturami. Hrvaščina se, podobno kot slovenščina, uvršča med obrobne jezike, *Martin Krpan* pa je v prevodu največkrat nagovoril prav bralce hrvaščine oziroma srbsščine.⁷ Predpostavljamo, da bo študija prevodov lastnih imen v luči uporabljenih prevajalskih principov zanimiva tudi zaradi izbora dveh sistemsko diametralnih ciljnih jezikov.

Raziskave namreč potrjujejo, da je angleščina bolj naklonjena prevajalskim principom, ki omogočajo večje prilagajanje tujega diskurza ciljni kulturi (Mazi - Leskovar 2016: 132) oziroma izpuščanje tistih specifičnih elementov izvornih literarnih besedil, ki posebej zaznamujejo izbrano literarno delo. S takim, podomačitvenim,⁸ prevodnim postopkom se praviloma srečujejo književna besedila pri prevodih v

---

⁴ Podobno kot Miran Hladnik, uvrščam to literarno delo med povesti. Glej Hladnik Pa začnimo pri Krpanu in *Slovenski zgodovinski roman*. – Hladnik navaja, »da je bil Martin Krpan preveden v vrsto jezikov (angleščino, nemščino, srbohrvaščino, madžarščino, makedonščino, esperanto, italijanščino, švicarsko nemščino, latinščino in ruščino), dobimo ga na vseh mogočih nosilcih: v knjigi, na zvočni kaseti, na zgoščenki, le na filmu ga še nimamo. Nastopa v stripu, na koledarju, na kartah za tarok in v pobarvanki. Bil je večkrat dramatisiran, tudi za radijske potrebe, po njem sta nastali opera in glasbena melodrama, travestija pa kabaret.« (<http://lit.ijs.si/krpan.html>)

⁵ Podatek je zgolj okviren, saj v seznamu M. Jazbeka že pogrešamo prevod v japonski jezik, *Marutein Kurupan* (2006). Pridobljeno 6. 12. 2017 na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Martin_Krpan_z_Vrha#Prevodi_v_tuje_jezike.

⁶ Nekatere taksonomije uvajajo še vmesni polperiferni sistem. Glej *Center in periferija: razmerje moči v svetu prevajanja*.

⁷ Pred letom 1992 so bili vsi ti prevodi katalogizirani kot prevodi v srbohrvaščino.

⁸ Slovenjenje angleških izrazov *domestication/domesticating* je obrodilo več ustreznic. Npr. podomačitev oz. podomačitveni pristop.

centralne jezike oziroma kadar je izvorna kultura med ciljnim bralci razmeroma slabo poznana. Nasprotno pa so prevajalci v periferne jezike bolj naklonjeni uporabi obeh prevajalskih strategij. Čeprav je res, da vsako prevedeno literarno besedilo že samo po sebi prinaša določeno mero drugačnosti,⁹ se z rabo potujitvene prevodne strategije¹⁰ v ciljnim besedilu ohranja več specifičnosti izvornika. Seveda pa so potujitveni prevodni postopki mogoči le, ko je izhodiščna kultura oziroma tisti njen vidik, ki bistveno zaznamuje določeno besedilo, vsaj nekoliko poznan med ciljnim bralci.

V skladu s povedanim in ker se slovenščina in hrvaščina uvrščata med slovanske jezike, želimo ugotoviti, če se v najstarejšem izbranem prevodu v hrvaščino dopolnjujeta potujitveni in podomačitveni princip. Predvidevamo, da v naslednjih hrvaških izdajah stopa v ospredje potujitvena strategija. Nasprotno pa predvidevamo, da prvi prevod v angleščino zaznamuje podomačitvena strategija, v kasnejših izdajah pa naj bi se prepletala potujitveni in podomačitveni prevajalski princip. Podmena temelji na predpostavki, da se je zaradi medkulturnih stikov povečala prepoznavnost slovenske kulture v najširšem pomenu besede, kar omogoča vzpostavitev uravnoteženega razmerja med obema prevajalskima postopkoma. Izhajamo torej iz hipoteze, da so prevajalci pri prenosu *Martina Krpana* tako v hrvaščino kot v angleščino uporabljali oba prevajalska pristopa, čeprav se hrvaški jezik vključuje v isti jezikovni sistem kot slovenščina, angleščina pa je slovenščini sistemsko nadrejena.

Fran Levstik in *Martin Krpan*

V skladu s pogledom, da je branje literarnega dela komunikacija, torej dialog (Sell, 22–28), ugotavljamo, da se trikotnik bralec – delo – avtor v primeru prevodov spremeni v večkotnik in se komunikacija razširi. Roger Sell v študiji *Mediating Criticism, Literary Education Humanized* poudarja, da je priznavanje avtorjeve vloge v umetniškem delu znak humanega odnosa do ustvarjalca in zrelosti bralca, ki želi vstopiti v vse razsežnosti besedila. Temu je smiselno dodati, da književni prevodi ravno tako ali pa še bolj kličejo po vsaj osnovnem poznavanju avtorja in tistih vidikov njegove življenjske poti, ki so bolj povezani z njegovim literarnim ustvarjanjem. Zato ni nepomembno opozoriti na nekatera dejstva iz življenja Frana Levstika (1831–1881), ki (tudi) ciljnemu bralcu lahko omogočijo globlje razumevanje *Martina Krpana* – dela, ki je sredi 19. stoletja posebej nagovarjalo Slovence, danes pa stopa v dialog tudi z bralci drugih jezikov.

Levstikova življenjska pot je bila v marsičem značilna za književnike 19. stoletja (Urbanc, Fridl 2016: 323), saj ga je zaradi izobraževanja vodila z dolenskega podeželja na šolanje v regionalno središče, v Ljubljano, od tam pa v visokošolsko središče na Moravsko (Oloumuc) in na Dunaj. V času službovanja je bival v različnih krajih Habsburške monarhije: od Trsta, Dunaja do Ljubljane.¹¹ Posebej odmevno

⁹ Glej tudi: Neva Šlibar, *Sedmero tujosti literature – ali o nelagodju v/ob literaturi. Literatura kot tujost, drugost in drugačnost*.

¹⁰ Tudi za angleška izraza *foreignization/foreignizing* lahko uporabljamo več ustreznice. Npr. izraza potujitev oz. potujitveni pristop.

¹¹ Podrobneje v razpravi Urške Perenič *Prostor književnikov: kraji bivanja in službovanja in središča nacionalne literarne kulture*.

je bilo njegovo delovanje na slovenskem etničnem ozemlju, kjer je bil tesno povezan z ustanavljanjem narodnih čitalnic, ki so spodbujale rast narodne zavesti. Njegova dejavnost je bistveno zaznamovala celoten slovenski literarni prostor. Leta 1858 je objavil kritični spis *Napake slovenskega pisanja*, literarni potopis *Potovanje od Litije do Čateža*, v katerem je predstavil svoj literarni program,¹² in povest *Martin Krpan*. V vseh treh delih se zrcali njegovo prizadevanje za uveljavitev slovenskega jezika, izvirne književnosti ter kulturne dediščine celotnega narodnega prostora. Janko Kos zato v študiji *Sociologija slovenske literature* zapiše, da se Levstik uvršča med tiste zgodovinske osebnosti, ki so odločilno sooblikovale »duhovnokulturno skupnost slovenskega naroda« (Kos 2016: 114).

Knjiga *Martin Krpan* je bila prvič objavljena v celovškem časopisu *Slovenski glasnik*.¹³ Besedilo, ki ga danes označujemo kot eno izmed najbolj prepoznavnih del slovenske pripovedne proze devetnajstega stoletja, je bilo leta 1868 vključeno v *Cvetnik slovenske slovesnosti* – berilo za višje gimnazije in realke, ki je izhajalo v Celovcu (Jazbec 2009: 159). Slovenski dijaki so tako prebirali pripoved o rojaku, ki na cesarjevo prošnjo bije boj z neobvladljivim tujcem, kot zmagovalec prijezdi na dvor in v besednih bojih tudi tam doseže, kar hoče. Leta 1917 je ilustrator Hinko Smrekar¹⁴ prozno besedilo opremil z dvanajstimi črno-belimi risbami, ki Martina Krpana postavijo v 18. stoletje, v čas »pompoznega dunajskega cesarskega baroka« (Sedej 1981: 30), Brdavsvo pa dajo povsem določljivo identiteto: Krpanov nasprotnik je odtlej Turek – sovražnik, ki je v zgodovini najbolj ogrožal slovenski narod.

Slikaniška oblika je knjigi razširila krog naslovnikov, saj zmore nagovoriti otroka, mladega bralca in odraslega. Razširila je tudi njeno pomensko polje, saj ilustracija z osvetljevanjem oziroma interpretacijo izbranih delov besedila vnaša določeno stopnjo (ne)dorečenosti, ki lahko vpliva na videnje pripovedi. Vsak ilustrator ji daje svoj pečat. Za trideset Kraljevih¹⁵ akvarelov (1954) sta npr. značilni intenzivna barvitost in kiparska plastičnost likov.¹⁶ Seveda pa ilustracija literarnega dela, predvsem tista, ki ni nastala v dogovoru z avtorjem, ne prispeva vedno h kakovosti knjige. Lahko jo celo znižuje. Na to opozarja etnolog Janez Bogataj, ko zapiše, da »nekatero likovno interpretacije« (Bogataj 2005: 7) prispevajo k temu, da je »Levstikova povest /.../ pristala na ravni popularne, pretežno mladinske literature« (prav tam). Predpostavljamo, da je tudi slikaniška oblika doprinesla k odločitvi prevajalcev, da so Levstikovo povest prelili v tuje jezike.¹⁷

Slikanica se danes uvršča med obvezno branje v osnovni šoli, a tudi ob preučevanju prevodov se smemo vprašati, ali sta se »obseg in pomen recepcije tega dela že v celoti izkazala« (Kos 2016: 10). Pri tem mislimo na tiste značilnosti recepcije, ki se oblikujejo ob branju prevodnega dela in ki so pogojene s specifično skupinsko

¹² V tem članku omenjamo le izbrana Levstikova dela, ki so neposredno povezana z *Martinom Krpanom*.

¹³ Za ciljnega bralca tehtna informacija o slovenskem etničnem ozemlju.

¹⁴ Hinko Smrekar (1883–1942), karikaturist, risar, slikar, grafik in ilustrator.

¹⁵ Tone Kralj (1900–1975): slikar, kipar, grafik in ilustrator.

¹⁶ Iz dela *Diplomat Martin Krpan* (Jazbec 2015) sledi, da je velika večina prevodov opremljena z ilustracijami. Med ilustratorji prevladujeta Hinko Smrekar in Tone Kralj.

¹⁷ Vse izdaje v angleščini so ilustrirane, med izbranimi hrvaškimi pa tista iz leta 1978 predstavlja zgolj besedilo.

izkušnjo ciljnih bralcev.¹⁸ V primeru *Martina Krpana* se ta, med drugim, lahko navezuje na pojem Srednje Evrope, saj smemo predvidevati, da bralci prevodov v srednjeevropske jezike, berejo povest z drugih izhodišč kot tisti, katerih narodni kulturni spomin se ne navezuje na širši prostor Avstrijskega cesarstva in na čas, ko so bili srednjeevropski narodi na svojih južnih in jugovzhodnih mejah priča civilizacijski bitki med krščanskimi silami in Otomanskim cesarstvom. Že pogojevnost branja z odnosom do te zgodovinske izkušnje spreminja recepcijo povesti. Po drugi strani pa naj bi pripoved omogočala vstop tudi v »nadčasovnost in prostorsko nedoločljivost« (Paternu 1981: 17), ki naj bi ravno tako širila obseg in spreminjala recepcijo tega literarnega dela.

Prostorsko-časovni okvir

Pripoved *Martin Krpan* odlikuje poseben poudarek, ki ga je Levstik dal dogajalnemu prostoru in času. Pisatelj že na prvi strani izpostavi prostorsko-časovni okvir in nakaže na prepletanje literarnega prostora, ki ga močno določajo geofizične naravne danosti referenčnega prostora in zgodovinskega časa. Povest zato lahko predstavlja izziv za kultiviranega bralca, še posebej, kadar ta bere delo v prevodu.

Čas, ki nosi pripoved, ni enovit, saj ga določata pisateljovo srečanje s pripovedovalcem in Krpanova zgodba. Na videz preprost časovni vzorec, v katerem pripovedovalec posreduje zgodbo iz starih časov. Pripovedovalčev oziroma avtorjev čas bi lahko postal marginaliziran, čim stopi v ospredje Martin Krpan, a temu ni tako. Razen tega tudi čas, o katerem pripoveduje sama zgodba, temelji na dvojih virih: na zgodovinskih dejstvih, ki so vpisana v evropsko zgodovino, in na kulturnem spominu, ki ga je posredovalo ustno izročilo slovenskega naroda.

Če kulturna dediščina priča, da je na slovenskem ozemlju potekal kontrabant z morskou soljo in da so Slovenci trpeli zaradi otomanskih invazij, pa zgodovinski viri potrjujejo, da so Habsburžani prepovedali trgovanje z morskou soljo (Štih, Simoniti, Vodopivec 2016: 238–249) in da so Turki od začetka 15. do konca 16. stoletja predstavljali nenehno nevarnost (Simoniti 1990: 88). Skupna zmaga notranjeavstrijskih,¹⁹ hrvaških in madžarskih čet pri Sisku (1593) je zmanjšala pogostost turških vpadov, a večina Slovencev je bila rešena turškega nasilja šele po bitki pri Monoštru (1664). Ker so turški vdori še bolj kot slovensko zaznamovali hrvaško zgodovino in je napetost med Benečani in Habsburžani odmevala tudi med Hrvati, je mogoče pričakovati, da sta ta dva vidika časovnega okvira hrvaškim bralcem poznana. Podobno naj bi jim ne bi bil tuj čas Frana Levstika – obdobje po letu 1848, ko so izobraženci vseh slovanskih narodov, ki so bili vključeni v habsburško monarhijo, nedvoumno podpirali avstrijsko krono, istočasno pa nadaljevali s prizadevanji za pridobitev večjih narodnostnih pravic (Štih, Simoniti, Vodopivec 2016: 414–421). Tedanje zahteve Slovencev in Hrvatov so danes vpisane v zgodovino obeh narodov, zato je smiselno pričakovati, da je kultiviran hrvaški bralec seznanjen z zgodovinskimi okoliščinami, v katerih je izšel *Martin Krpan*.

Tega ne moremo pričakovati od bralcev, ki so jim srednjeevropske družbeno-politične razmere v času od 13. do srede 19. stoletja tuje. Predpostavljamo, da se med

¹⁸ In ne na individualne razlike med posameznimi bralci, ki zaznamujejo vsako književno branje.

¹⁹ Mednje je spadala večina slovenskih pokrajin.

slednje uvrščajo naravni govorniki angleškega jezika, saj jim navedene zgodovinske okoliščine praviloma niso blizu, ker se neposredno ne navezujejo na zgodovino katere od anglosaških držav.²⁰ Domnevamo pa, da se isti skupini potencialnih bralcev (prevodov) utegne poroditi bistveno manjši občutek tujosti ob soočanjem z dogajalnim prostorom, ker se toponimi referenčno nanašajo na dobro prepoznavno geopodročje.

Pripovedovalec Močilar na začetku zgodbe navede ime pokrajine, od koder prihaja in kamor se vrača naslovni lik: Krpan je živel na Notranjskem. Ta del Krasa, kjer leži najnižji prehod med alpskim svetom srednje in južne Evrope, je razmeroma lahko locirati.²¹ Območje je v evropskem prostoru poznano tudi kot stičišče jezikov in kultur, kot vrata (Postojnska vrata) za vdore in pohode sovražnih ljudstev. Prehodnost je bistveno zaznamovala življenje domačinov, ki jim tihotapstvo ni bilo neznano, saj so prebivalci iskali zaslužek tudi v dovoljeni in nedovoljeni izmenjavi ter trgovini (Trobič 2005). Vendar pa je področje, po katerem tovari Krpan, nekoliko širše od same Notranjske, saj je zamejeno s Trstom, Koprom in Reko. Poimenovanje mest omogoča orientacijo v referenčnem geografskem prostoru in bralcu tako približa dogajalni okvir. Bralcem hrvaškega prevoda je dejansko geografsko področje prostorsko relativno blizu, zato smemo predpostavljati, da bi ga lahko vsaj deloma poznali. Bralci iz geografsko bolj oddaljenih kultur pa se pri soočanju s časovno-prostorskim okvirom lahko oprejo na dve pripovedni dogajališči: na Dunaj in Trst. Obe mesti omogočata nedvoumno povezavo z zunajliterarnim prostorom (Hladnik 2012) in s tem osnovno orientacijo tudi v pripovednem prostoru. Še več, bistveno olajšata lociranje preostalih pripovednih dogajališč, ki se nanašajo na mesta in naselja, še danes prisotna v slovenskem topografskem prostoru. Prostorska danost se tako pokaže kot »razlagalni okvir« (Juvan 2016: 18), ki ima ključno vlogo pri razumevanju celotne pripovedi.

Prevajanje lastnih osebnih in geografskih imen

Prevodi osebnih in topografskih imen in poimenovanj so deležni posebne pozornosti bralcev, saj omogočajo identifikacijo z literarnimi osebami in dogajalnimi prostori. Prevajalci vidijo lastna imena kot poseben izziv in prevodoslovje jih obravnava kot področje, vredno študijskega premisleka, saj se ob njem pojavljajo vedno nova vprašanja. Sodobne prevodoslovne teorije odgovarjajo nanje v luči aktualnega pogleda na prevajanje in besedilno posredovanje.

Danes ugotavljamo, da je prevajanje lastnih imen iz izhodiščnega jezika v ciljni jezik, tako kot prevajanje nasploh, pogojeno z določeno stopnjo kulturne bližine, torej z zunajbesedilnimi pričakovanji, pa tudi s čisto osebnimi odločitvami prevajalca – poustvarjalnega umetnika. Kljub temu pa je prevodoslovje oblikovalo nekaj načel, ki se nanašajo prav na prevajanje lastnih imen. Tako, na primer, velja, da prevajalci imen praviloma ne prevajajo, če sama po sebi ne nosijo pomena, temveč jih le

---

²⁰ Npr. od 15. do 17. stol. je bilo v Veliki Britaniji obdobje številnih vojn, renesanse in reformacije, v Severni Ameriki pa zgodnje kolonizacije. V 19. stol. se je širil Britanski imperij, ZDA pa je zaznamovalo priseljevanje.

²¹ Poudarek, ker je večina prevodov izšla v času, ko internetne kartografske storitve niso bile široko dostopne.

prenešajo²² v tujejezično besedilo. Kadar prenos ni mogoč zaradi različnih abeced ali pisav, prevladuje prizadevanje, da se imena preoblikuje s čim manjšimi posegi v njihovo zvočno ali pisno podobo (Newmark 2000). Tedaj govorimo o polcitatnih zapisih, za katere je značilno, da ohranijo zapis in izgovorjavo le v imenovalniku, v vseh drugih sklonih pa se preoblikujejo v skladu s pravili ciljnega jezika. Kadar pa se v prenosu spreminja le zapis, govorimo o prečrkovanju. Od tega splošnega principa pa odstopajo imena, ki imajo v posameznih jezikih že povsem uveljavljeno ustreznico, npr. svetovno znana mesta in znamenitosti, ki imajo prevodne ustreznice v večini jezikov.

Že iz povedanega sledi, da kljub težnji, da bi se v posameznem literarnem delu pri prevajanju imen uporabljala enaka prevajalska strategija, temu ni tako, saj sama narava jezikov in prevajalskega dela zahteva številna odstopanja. Še večjo raznolikost odkrivajo študije ponovnih prevodov literarnih del. Analize dokazujejo, da na izbiro potujitvenega ali podomačitvenega prevajalskega pristopa nedvomno vplivajo tudi že objavljeni predhodni prevodi. Tudi zaradi tega utegnejo biti študije književnih prevodov istega dela v različne jezike nadvse zanimive. Ob tem ne preseneča, da so posebne pozornosti deležna besedila, ki so bila večkrat prevedena v posamezni jezik, saj vsak prevod govori jezik svojega prevajalca in poskuša odgovoriti na pričakovanja ciljnega bralca, ki se spreminjajo v času in prostoru.

Zaradi večje preglednosti predstavljamo imena v preglednicah: tista, ki se pojavljajo v hrvaških prevodih, ločeno od tistih, ki so jih zapisali prevajalci v angleški jezik. Osebna in topografska imena so ločena zaradi njihove specifičnosti, vsa pa so razporejena po abecednem redu. V vseh primerih ob izvorniku najprej navajamo izdaje po kronološkem redu, začenši z najnovejšo, saj je najbolj verjetno, da je dostopna na knjižnem trgu. Zaradi lažje preglednosti pri angleških izdajah navajamo tudi imena prevajalcev, saj sta dva prevoda izšla istega leta.

Prevodi osebnih imen in njihova primerjalna analiza

Preglednica 1: *Osebna imena v hrvaških prevodih*

Izvornik	Izdaja 1986	Izdaja 1978	Izdaja 1959	Izdaja 1949
Martin Krpan	Martin Krpan	Martin Krpan	Martin Krpan	Martin Krpan
Brdavs	Brdavs	Brdavs	Brdavs	Brdavs
Cesar Janez	Car Janez	Car Janez	Car Janez	Car Janez
Jerica	Jerica	Jerica	Jerica	Jerica
Jernejko	Jernejko	Jernejko	Jernejko	Jernejko
Klinčar	Klinčar	Klinčar	Klinčar	Klinčar
Marjeta	Marjeta	Marjeta	Marjeta	Marjeta
Minister	Ministar	Ministar	Ministar	Ministar
Gregor	Gregor	Gregor	Gregor	Gregor
Močilar	Močilar	Močilar	Močilar	/
Pegam	Pegam	Pegam	Pegam	Pegam
Štampilhar	Štampilhar	Štampilhar	Štampilhar	Štampilhar

²² Prenos v ožjem pomenu besede označuje uporabo izvorne besede v tujejezičnem, ciljnem besedilu.

Preglednica 2: *Osebna imena v angleških prevodih*

Izvirnik	Izdaja 2004 Johnson Debeljak E.	Izdaja 2004 Visenjak Limon M., Limon D.	Izdaja 1960 Copeland F. S.
Martin Krpan	Martin Krpan	Martin Krpan	Martin Krpan
Brdavs	Brdaus	Brdaus	Brrdows
Cesar Janez	The Emperor Johan	The Emperor Johann	The Emperor John
Jerica	Yerica	Yerica	Yeritsa
Jernejko	Jernej	Yernej	Bartholomew
Klinčar	/	Klinchar	Klinchar
Marjeta	Marietta	Marieta	Maggie, Mag
Minister Gregor	Minister Gregor	Minister Gregor	Minister Gregory
Močilar	Močilar	/	Mochilar
Pegam	Pegam	Pegam	Pegam
Štempihar	Štempihar	Shtempihar	Shtempihar

Preglednici pokažeta, da so vsa osebna imena književnih likov slovenskega izvora, čeprav v pripovedi nastopajo tudi člani nemško govoreče cesarske družine. Menimo, da je pisatelj pri tem ravnal v skladu s slovensko tradicijo, ki je habsburške vladarje praviloma poimenovala s slovensko ustreznico.

Hrvaški prevajalci so v vseh izdajah v poimenovanju cesarja, njegove hčere in ministra Gregorja sledili izvirkniku. Praviloma so prenesli tudi vsa ostala imena. Predvidevamo, da je bila izbira podomačitvenega prevajalskega postopka mogoča, ker so izvorna imena med ciljne bralce prinašala še sprejemljiv pridih tujosti. Seveda pa so prevajalci prevedli ujemalna samostalniška prilastka 'cesar' in 'minister,' kar je pričakovana prilagoditev ciljnemu jeziku in, kadar je to zahtevala stavčna struktura, uvedli polcitatne oblike. Če hrvaške izdaje ponujajo enotno sliko poimenovanja književnih likov, pa temu ni tako v izbranih angleških prevodih.

Iz preglednice sledi, da so prevajalci *Martina Krpana* v angleški jezik vzpostavili tri različne onomastične mreže,²³ ker so različno odgovarjali na prevajalske izzive. V prvi prevodni izdaji imena odločilno zaznamuje podomačitvena strategija. Vtis tujosti celotne pripovedi bistveno omilijo prevodi tistih imen literarnih likov, ki so poznana tudi v anglosaškem kulturnem krogu. Pri tem imeni Gregor in Jernej oziroma Jernejko nadomestita Gregory in Bartholomew, ime Marjeta oziroma Mretačka pa je prešlo v nevtrarno Maggie in v krajšo obliko Mag. Cesar Janez je predstavljen kot The Emperor John. Sicer pa prevod ob upoštevanju ciljnega črkovnega in glasovnega sistema ponudi angleško beročim prečrkovane oblike imen, ki ohranijo izvorno zvočno podobo, torej podobno tisti, ki obstaja v slovenskem jeziku. Na to težnjo najbolj opozarja zapis imena antijunaka, saj podvojitve črke 'r' v imenu Brrdows poudarja pomen slišnosti glasu /r/.

Naslednja prevoda v angleški jezik, ki sta izšla leta 2004, potrjujeta podmeno, da se v ponovnih literarnih prevodih praviloma uporabljata potujitveni in

²³ Onomastika ali imenoslovje predstavlja posebno vejo lingvistike in je veda o lastnih imenih.

podomačitveni prevajalski princip. Iz analize osebnih imen v obeh sočasnih prevodih sledi, da je dopolnjevanje obeh strategij bolj očitno v prevodu Maje Visenjaka Limon in Davida Limona. Potujitvena strategija se odraža v prenosu imen tudi v primerih, ko v anglosaksonski kulturi zanje obstajajo pomenske ustreznice. Tako, na primer, ime Gregor ohrani svojo izvorno obliko. Po drugi strani pa ta prevod zaznamuje prečrkovanje, prilagajanje črkovanja in s tem izgovorjave, pravilom angleškega jezika. Nekatere slovenske črke, v sicer prenesenih imenih, so nadomeščene tako, da angleško govorečemu omogočijo izgovorjavo, ki se približa slovenski glasovni podobi: na primer, zapis Yerney z uvedbo črko ‘y’ omogoča izgovorjavo /jernej/. S tem ciljni bralec lahko spozna njegovo zvočno podobo imena, ki fonetično ostane nosilec nacionalne pripadnosti. Prevod Johnson Debeljakove je še v večji meri potujitveno naravnan, saj v imenih ohranja celo slovenski zapis za šumnike, ki jih angleška abeceda ne vsebuje. Zato se bralci tega prevoda soočajo z imenoma Štepihar in Močilar. V tem prevodu predstavlja izjemo le podomačitev imena Brdavs, ki postane Brdaus. Kot je razvidno iz preglednice, to spremembo uvedeta tudi prevajalca Maja Visenjaka Limon in David Limon. Razen tega v obeh leta 2004 izdanih prevodih nazivu cesar, The Emperor, sledi nemška oblika imena Janez. Obe prevodni obliki, Johann in Johan, se uporabljata v nemškem kulturnem okolju.

Prevodi toponimov in njihova primerjalna analiza

Preglednica 3: *Toponimi v hrvaških prevodih*

Izvirnik	Izdaja 1986	Izdaja 1978	Izdaja 1959	Izdaja 1949
Dunaj	Beč	Beč	Beč	Beč
Golo	Golo	Golo	Golo	Golo
Koper	Koper	Koper	Koper	Koper
Kranjska	Kranjska	Kranjska	Kranjska	Kranjska
Ljubljana	Ljubljana	Ljubljana	Ljubljana	Ljubljana
Notranje	Notranjsko	Notranjsko	Notranjsko	Notranjsko
Razdrto	Razdrto	Razdrto	Razdrto	Razdrto
Reka	Rijeka	Rijeka	Rijeka	Rijeka
Rim	Rim	Rim	Rim	Rim
Trst	Trst	Trst	Trst	Trst
Vrh pri Sveti	Vrh kod Svete	Vrh kod Svete	Vrh kod Svete	Vrh od Svete
Trojci	Trojice	Trojice	Trojice	Trojice
Vrhnika	Vrhnika	Vrhnika	Vrhnika	Vrhnika

Tudi pregled toponimov pokaže, da so v *Martinu Krpanu* vsa zemljepisna imena slovenskega izvora, kar ne preseneča, saj je narodna tradicija oblikovala poimenovanja ne le za kraje na mešanem etničnem ozemlju, temveč tudi za tiste, kjer ni živela slovenska manjšina, pa so bili kljub temu pomembni iz pravnopolitičnega, gospodarskega ali verskega razloga.

Preglednica 4: *Toponimi v angleških prevodih*

Izvornik	Izdaja 2004 Johnson Debeljak E.	Izdaja 2004 Visenjak Limon M., Limon D.	Izdaja 1960 Copeland F. S.
Dunaj	Vienna	Vienna	Vienna
Golo	Goli	Golo	Bare Hill
Koper	Koper	Koper	Koper
Kranjska	Carniola	Carniola	Carniola
Ljubljana	Ljubljana	Ljubljana	Ljubljana
Notranje	Notranjska	Inner Carniola	Inner Carniola
Razdrto	Razdrto	Razdrto	Broken Hill
Reka	Reka	Rijeka	Reka
Rim	Rome	Rome	Rome
Trst	Trieste	Trieste	Trieste
Vrh pri Sveti Trojici	Vrh near Holy Trinity	Hilltop by Holy Trinity	The Peak by Holy Trinity
Vrhnika	Vrhnika	Vrhnika	Vrhnika

Primerjalna analiza izvornih toponimov in njihovih prevodov v hrvaščino pokaže, da je Dunaj v vseh izdajah poimenovan s hrvaškim imenom, kar povsem ustreza splošnemu pravilu o prevajanju imen svetovnih prestolnic, sicer pa je avstrijska prestolnica imela pomembno vlogo tudi v hrvaški zgodovini, zato tudi ime Beč. Zapis imena italijanske prestolnice kot Rim pa dokazuje, da poimenovanje v izvornem in ciljnem jeziku sovpadata. Prav to lahko razberemo tudi o toponimu Trst. Ime mesta Reke je prevedeno v skladu s hrvaškim poimenovanjem. Prevajalci so ostala slovenska naselbinska imena prenesli, izstopa le kraj domovanja naslovnega lika, kjer se je v prevodih uveljavila oblika Vrh kod Svete Trojice in ne Vrh od Svete Trojice, kot je zapisano v izdaji iz leta 1949. Razlik ne razberemo pri prevajanju toponima Kranjska, saj je pokrajina v vseh izdajah poimenovana kot v izvorniku. Nasprotno pa je toponim Notranje v vseh ciljnih besedilih nadomeščen z imenom Notranjsko.

Preglednica prevodov toponimov v angleščino dokazuje, da imajo imena mest Dunaj, Rim in Trst tudi v angleščini svojo ustaljeno obliko. Zato Vienna, Rome in Trieste. Ravno tako so za poimenovanje Kranjske vsi prevajalci uporabili zgodovinsko uveljavljen toponim Carniola. V vseh prevodih so prenešana topografska imena Ljubljana, Koper in Vrhnika. Nasprotno pa je pomenonosni toponim Vrh pri Sveti Trojici preveden na tri načine. Prevod iz leta 1960 vas imenuje The Peak by Holy Trinity, izdaja, ki sta jo prevedla M. Visenjak Limon in D. Limon pa Hilltop by Holy Trinity. Prevod E. Johnson Debeljak prenese prvi del slovenskega imena in mu doda prevod drugega dela, zatorej Vrh near Holy Trinity. Tudi toponim Golo je v vsaki izdaji predstavljen drugače. V izdaji iz leta 1960 s podomačenim Bare Hill, podobno kot Razdrto z Broken Hill. V prevodu Johnson Debeljakove je Golo prečrkovan v Goli, M. Visenjak Limon in D. Limon pa sta ime v celoti prenesla. V obeh prevodih iz leta 2004 je ohranjen tudi toponim Razdrto. Neenoten prevajalski poseg zasledimo v primeru pokrajinskega imena Notranje: Johnson Debeljakova ga posodobi v Notranjska, ostala dva prevoda pa ohranjata zgodovinsko ime Inner

Carniola. Torej, prvi ustvari povezavo s sodobnim poimenovanjem referenčne pokrajine, slednja pa poudarita prostorsko-zgodovinski okvir povesti.

Primerjava imenoslovnih mrež v obeh ciljnih jezikih

Primerjava onomastičnih mrež hrvaških in angleških prevodov lastnih imen razkriva podobnosti in razhajanja. Za obe mreži velja, da praviloma vključujeta vsa v izvorniku navedena osebna in zemljepisna imena. V skladu z izhodiščno podmeno prvi prevod v angleški jezik (1960) zaznamuje podomačitvena prevodna strategija: vsa osebna imena, ki imajo v anglosaksonski kulturi poznane ustreznice, so prevedena v ustrezno različico. V angleščino so prevedeni tudi vsi pomenonosni toponimi. Nasprotno pa je že v najstarejšem izmed izbranih hrvaških prevodov v ospredju potujitveni prevajalski princip – podomačena so zgolj imena, ki so del hrvaške toponomastične mreže. Tak pristop je razviden tudi v ostalih hrvaških prevodih. V skladu s predhodno hipotezo pa se v obeh angleških prevodih iz leta 2004 prepletata potujitveni in podomačitveni prevajalski postopek, pri čemer je v ospredju potujitveni pristop. Osebna imena so le prenesena in zato nimajo referenčnosti v ciljni kulturi, podomačitev pa zasledimo v prevodih toponimov. Ti odražajo različne prevodne pristope. Sicer pa prevedeni in preneseni toponimi praviloma osvetljujejo prostorsko referenčnost.

Študija torej razkrije, da se je kljub različni umestitvi ciljnih jezikov v svetovni jezikovni sistem v primeru obeh imenoslovnih mrež v ponovnih prevodih *Martina Krpana* uveljavil potujitveni prevajalski postopek.

Povzetek

Prevodi lastnih imen v tujejezičnih izdajah literarnih del so zanimivo področje tako za bralca kot za raziskovalca, zato članek predstavlja prevode osebnih in geografskih imen v treh angleških in štirih hrvaških prevodih Levstikovega *Martina Krpana*. Imena v prevodih namreč odražajo kulturno identiteto literarnih likov, določajo literarni dogajalni prostor in razkrivajo rabo prevajalskih strategij, ki zaznamujejo celotno ciljno besedilo. Na izbor strategij vpliva tudi umestitev izvornega in ciljnega jezika v svetovni jezikovni sistem, zato članek uvodoma pojasni položaj slovenščine, hrvaščine in angleščine v njem. V skladu z načelom, da je branje književnega besedila tudi srečanje z njegovim avtorjem ter prostorom in časom, v katerem je ustvarjal, so v uvodnem delu podana tista izbrana dejstva o Franu Levstiku in *Martinu Krpanu*, ki bi kultiviranemu bralcu hrvaškega oziroma angleškega prevoda utegnila olajšati uvid v pomen avtorja in te povesti za slovenski kulturni prostor. Predstavljeni prostorsko-časovni okvir nadalje razkrije kompleksnost dogajalnega časa povesti in referenčnost dogajalnega prostora. Slednji pridobi funkcijo razlagalnega okvira za celotno delo, kar se zdi posebej pomembno v primeru bralcev, ki jim je srednjeevropska zgodovina razmeroma tuja. Glede na to, da je večina predstavljenih izdaj pospremljena z ilustracijo, študija opozori na dvorezen vpliv slikaniške oblike na dojetje knjige, ki pa je prav zaradi ilustracij postala zanimiva za širši krog, predvsem mlajših bralcev.

Primerjalna analiza prevodov toponimov in osebnih imen razkrije, da so prevajalci v hrvaščino uporabljali predvsem potujitveno strategijo, ob tem pa so ohranili poimenovanja, ki so del hrvaške toponomastične mreže. Upoštevanje ustaljenih poimenovanj se zrcali tudi iz vseh angleških prevodov, v katerih pa ugotavljamo prehod od podomačitvenega principa v prvi izdaji k rabi podomačitvene in potujitvene strategije v sledečih prevodih. Podomačitve so deležni predvsem pomenonosni toponimi. Primerjava uporabljenih prevajalskih strategij v zadnjih preučeni izdajah dokazuje, da med prevodi v hrvaščino in angleščino ni bistvenih razlik, saj v obeh ciljnih jezikih stopa v ospredje potujitveni pristop.

Izsledki študije torej potrjujejo pravilnost izhodiščne domneve, da se je prepoznavnost slovenske kulture v mednarodnem prostoru povečala, in to kljub umeščenosti slovenščine med periferne jezike. Na osnovi te ugotovitve smemo sklepati, da uravnotežena raba podomačitvene in potujitvene strategije zaznamuje tudi druge prevode slovenskih književnih del, ne glede na to, ali so ciljni jeziki periferni ali centralni. Kadar pričakovano ravnovesje odkrijemo že v prevodu v hipercentralni jezik, lahko zaključimo, da so vztrajna in dolgoletna prevajalska in založniška prizadevanja za uveljavitev slovenske literature obrodila sadove: slovenski književnosti so odprta vrata v (skoraj) vse literature sveta. Seveda verjamemo, da so k takim premikom v mednarodnem prostoru pripomogli tudi prevodi *Martina Krpana*.

Literatura

Mona Baker (ur.), 2010: *Critical Readings in Translation Studies*. London, New York: Routledge.

Janez Bogataj, 2005: Sledi kontrabanta in tihotapljenja – »ustvarjalnost« in navdušenje nad prevaro. Milan Trobič: *Po Krpanovih sledih*. Logatec: Amata d.o.o.

Društvo slovenskih književnih prevajalcev, 8. mednarodni prevajalski seminar slovenske književnosti – DKPS: <http://dskp-drustvo.si/index.php/novice/objava.si> (Dostop 1. 5. 2018).

Miran Hladnik, 2002: Pa začnimo pri Krpanu. *Sodobnost* 66, 227–37.

Miran Hladnik, 2009: *Slovenski zgodovinski roman*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Miran Hladnik, 2012: Prostor v slovenskih literarnovednih študijah. *Slavistična revija* 60/3, 271–282.

Milan Jazbec, 2015: *Diplomat Martin Krpan*. Ljubljana: Založba Forma 7.

Marko Juvan, 2013: Prostorski obrat, literarna veda in slovenska književnost: uvodni zaris. *Primerjalna književnost*. 36/2.

Marko Juvan, 2016: Na poti k prostorski zgodovini literarnih kultur: književnost in ustvarjanje slovenskega prostora. Marko Juvan (ur.): *Prostori slovenske književnosti*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 13–41.

Janko Kos, 2016: *Sociologija slovenske literature*. Ljubljana: Slovenska matica.

Fran Levstik, 1917: *Martin Krpan z Vrha*. Ljubljana: Nova Založba.

Fran Levstik, 1954: *Martin Krpan z Vrha*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Fran Levstik, 1949: *Martin Krpan*. Prevod Hiacint Petris. Zagreb: Novo pokoljenje.

- Fran Levstik, 1959: Martin Krpan. Fran Levstik. *Martin Krpan* / Stjepan Mitrov Ljubiša. *Kanjoš Macedonović*. Prevod Branko Brajenović. Zagreb: Školska knjiga.
- Fran Levstik, 1978: Martin Krpan. In Fran Levstik. *Martin Krpan* / Josip Jurčič *Deseti brat*. Prevod Branko Brajenović. Zagreb: Školska knjiga.
- Fran Levstik, 1986: *Martin Krpan*. Prevod Branimir Žganjer. Ljubljana: Mladinska knjiga,
- Fran Levstik, 1960: *Martin Krpan*. Prevod F. S. Copeland. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Fran Levstik, 2004: *Martin Krpan*. Prevod Maja Visenjak Limon, David Limon. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Fran Levstik, 2004: *Martin Krpan*. Prevod Erica Johnson Debeljak. Ljubljana: Prešernova družba.
- Darja Mazi - Leskovar, 2016: Translation and Globalisation. *Children's Literature*. Pat Pinsent (ur.). London: Macmillan Education Palgrave. 124–148.
- Peter Newmark 2000: Učbenik prevajanja. Ljubljana: Krtina.
- Martina Ožbot, 2001: Problemi posredovanja slovenskih literarnih besedil v tuje kulture. *Prevajanje Prešerna prevajanje pravljic*, 26. prevajalski zbornik. 388–394.
- Boris Paternu, 1981: *Martin Kerpàn z Verha*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 13–28.
- Urška Perenič 2016: Prostor književnikov: kraji bivanja in službovanja in središča nacionalne literarne kulture. *Prostori slovenske književnosti*. Ur. Marko Juvan. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 67–98.
- Ivan Sedej, 1981: Upodobitve Martina Krpana. *Martin Kerpàn z Verha*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Roger D. Sell, 2001: *Mediating Criticism, Literary Education Humanized*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Neva Šlibar, 2006: Sedmero tujosti literature ali: o nelagodju v/ob literaturi. *Obdobja* 25. *Metode in zvrsti*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 15–36.
- Peter Štih, Vasko Simoniti, Peter Vodopivec, 2016: *Slovenska zgodovina od prazgodovinskih kultur do začetka 21. stoletja*. Ljubljana: Modrijan založba d.o.o.
- Mimi Urbanc, Jerneja Fridl, 2016: Oblikovanje prostorov literarne kulture v geografski perspektivi. Marko Juvan (ur.) *Prostori slovenske književnosti*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 315–325.